

*Дроздова М.А.*Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ УЯВЛЕНЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ГРОМАДЯН ПРО ВЛАСНЕ МАЙБУТНЄ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті наведені результати онлайн-дослідження соціально-демографічних чинників уявлень про власне майбутнє серед різних категорій громадян України в умовах російсько-української війни. Дослідження проводилося на початку 2024 р. серед 572 осіб віком 18–83 роки (у середньому – 35,6 р.; переважна більшість – жінки). Використовувалася авторська анкета з елементами шкалювання. З'ясовано, що у загальній вибірці в образі Я-майбутнього найбільше складнощів викликає прогнозування власного матеріально-фінансового благополуччя, а найменше – стосунків з близькими та рідними. Ці стосунки досліджувані оцінюють найоптимістичніше, тоді як своє майбутнє професійне життя та матеріально-фінансове благополуччя – найпесимістичніше. Рівень значущості Я-майбутнього за всіма аспектами респонденти оцінили посередньо. Власній гіпотетичній і реальній спроможності впливати на майбутні стосунки з близьким оточенням опитані давали найвищі оцінки, а можливості визначати матеріально-фінансове й професійне (останнє – лише на рівні реального впливу) життя – найнижчі. З-поміж способів впливу на Я-майбутнє найактивніше використовуються власні зусилля, а найрідше – звернення до різних магічних практик, ворожок. Серед соціально-демографічних чинників найбільшою мірою з образом Я-майбутнього пов'язані вік (він так чи інакше корелював з когнітивним, емоційним і поведінковим компонентами) та сімейний статус (ним зумовлюються когнітивні й поведінкові складові) респондентів. Деяко менше зазначені уявлення пов'язані з рівнем релігійності (з ним корелюють переважно емоційні компоненти Я-майбутнього) та місцем перебування (з ним пов'язані окремі поведінкові та емоційні компоненти) опитаних. Найменшою мірою уявлення (лише окремі поведінкові компоненти їх) про власне майбутнє зумовлені статтю та мовою повсякденного спілкування українців.

Ключові слова: уявлення, образ Я-майбутнього, соціально-демографічні чинники, війна, громадяни України.

Постановка проблеми. Дослідження образу майбутнього в умовах війни набуває неабиякого значення. Адже нині більшість українців так чи інакше відчують кризу особистісного зростання, коли вибудовування життєвих цілей видається несвоєчасним, здійснення мрій – малоімовірним і взагалі життя ніби поставлене на паузу. За такої ситуації вміння конструювати власне майбутнє засвідчило б бачення особистістю перспективи власного розвитку та подолання нею вище означеної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, уявлення про Я-майбутнє визначаються низкою чинників, у тім числі соціально-демографічних (вік, стать, сімейний статус, регіон проживання тощо). Окремі вітчизняні вчені вже досліджували дане питання. Зокрема, І. Попович веде мову про зумовленість образу власного майбутнього такими зовнішніми чинниками, як:

соціальні норми; соціальний образ майбутнього; соціальні очікування; релігійні й політичні вподобання; соціальні настановлення; соціальний статус і роль; громадська думка; соціальні уявлення тощо [3]. І. Добриніна та М. Кременчуцька підкреслюють важливість вивчення соціально-демографічних чинників образу Я-майбутнього, зокрема: віку, статі, регіону проживання, освіти, тривалості навчання, місця народження, сімейного стану, кількості дітей, роду занять, матеріального місячного прибутку, середнього прибутку на кожного члена родини [2]. У пізнішій праці І. Добриніна вказує на зв'язок образу власного майбутнього з кількістю дітей, рівнем освіченості, віком, матеріальним благополуччям [1].

Зауважимо, що загалом усі наявні наукові розвідки з вище згаданої проблематики були здійснені до повномасштабного вторгнення, тоді як в нинішній ситуації образ персонального май-

бутнього може набувати певної специфіки щодо населення в цілому й окремих соціальних груп.

Постановка завдання. Саме тому метою нашої статті стало вивчення соціально-демографічних чинників образу Я-майбутнього серед громадян України в умовах російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося наприкінці січня – на початку березня 2024 року в Google Forms. Вибірку утворили респонденти віком 18–83 роки (середній вік – 35,6; $n=572$ особи), серед яких 85,3% жінок і 14,7% чоловіків. Участь переважної більшості жінок у сучасних вітчизняних онлайн-опитуваннях є тенденційною. Територіально досліджувані були поділені на три групи: 1) за постійним місцем проживання (56,8%); 2) внутрішньо переміщені особи внаслідок війни (11,7%); 3) вимушені зовнішні мігранти (31,5%). За регіональним показником відносна більшість опитаних, які не залишали Україну, представляла Чернігівську область (44,1%); 9,6% були з м. Києва та Київської області. Решта областей (крім Донецької, Луганської, Запорізької та АР Крим, звідки відсутні респонденти) представлена поодинокими досліджуваними. Серед «зовнішньо переміщених» осіб найбільше опитаних перебувало в Німеччині (8%) та Польщі (5,6%). Щодо мови повсякденного спілкування, 50,1% спілкуються українською та російською однаковою мірою, 34,3% – українською та 14,7% – російською. За сімейним станом 42% зізналися, що мають власну сім'ю (партнера) та дитину (дітей); 25,2% не мають власної сім'ї (партнера), дітей; 22,4% мають власну сім'ю (партнера), але не мають дітей; 10,5% не мають власної сім'ї (партнера), але є дитина (діти).

Вивчення уявлень про Я-майбутнє здійснювалося шляхом методу анкетування з елементами шкалювання. Пропонувалося 6 завдань, спрямованих на оцінювання за 10-бальною шкалою тверджень респондентів щодо складнощів прогнозування власного майбутнього, рівнів: оптимістичності уявлення про нього, значущості майбутнього, гіпотетичного та реального впливу на власне майбутнє. Образ Я-майбутнього включав здоров'я, стосунки з близькими / рідними, матеріально-фінансове благополуччя, професійне життя. Також опитані мали оцінити міру активності використання ними різних способів впливу на своє майбутнє (власні зусилля, творчість і саморозвиток, допомога близьких/рідних, звернення до: різнопрофільних фахівців, магічних практик/ворожок, церкви/Бога, громадських і благодійних організацій, держави; очікування

«вдалого» моменту, випадку, долі). Оцінки вивчалися на когнітивному (К), емоційному (Е) та поведінковому (П) рівнях. Математико-статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми SPSS v23.

За загальною вибіркою отримано наступні результати (див. таблицю 1).

Бачимо, що найбільше складнощів у респондентів викликає прогнозування свого майбутнього матеріально-фінансового благополуччя, а найменше – стосунків з близькими та рідними. Зазначимо, що ці стосунки досліджувані також оцінюють найоптимістичніше порівняно з іншими аспектами Я-майбутнього. Натомість своє майбутнє професійне життя та матеріально-фінансове благополуччя опитані уявляють песимістичніше. На наш погляд, це пов'язано з воєнними подіями в державі, котрі наклали відбиток на сприймання частиною українців свого подальшого життя як соціально та матеріально незахищеного. Рівень значущості Я-майбутнього у всіх досліджуваних аспектах респонденти оцінюють посередньо. Припускаємо, що маємо справу з невпевненістю частини респондентів у завтрашньому дні, зосередженням навколо поточних проблем, відчуттям власної неспроможності щось планувати на перспективу. Найвище опитані громадяни оцінюють власну гіпотетичну та реальну спроможність впливати на майбутні стосунки з близькими й рідними, тоді як найнижче – на матеріально-фінансове й професійне (останнє стосується оцінок лише реального впливу) життя. Мабуть, у сучасних воєнних реаліях підтримання контактів з близьким оточенням видається більш контрольованим, ніж матеріальні статки та робота/кар'єра. Серед способів впливу на Я-майбутнє досліджувані, за їхнім зізнанням, найактивніше використовують власні зусилля, а найрідше звертаються до різних магічних практик, ворожок тощо. Частково це свідчить про активну життєву позицію частини респондентів, наявність у них певного критичного мислення, а частково може пояснюватися відсутністю «потрібних магів» у міжособистісному середовищі.

Аналіз стандартних квадратичних відхилень засвідчив найменший розкид даних в оцінках опитаними рівня значущості власного майбутнього у сферах стосунків з близькими та рідними людьми й власного здоров'я. У цілому можемо вести мову про важливість цих аспектів для досліджуваних, які, гадаємо, уявляються підґрунтям гарного майбутнього. Найбільше розходження у відповідях зафіксовано стосовно двох «екстер-

Середньостатистичні оцінки складових образу Я-майбутнього

№	Особливості майбутнього Я-образу	M ± SD
	(К) Рівень складнощів прогнозування власного майбутнього щодо...	
1.1	... власного здоров'я	4,06 ± 1,62
1.2	... стосунків з близькими та рідними людьми	3,29 ± 1,60
1.3	... свого матеріально-фінансового благополуччя	4,59 ± 1,54
1.4	... свого професійного життя (робота, кар'єрне зростання)	4,39 ± 1,69
	(Е) Рівень оптимістичності уявлень про власне майбутнє щодо:	
2.1	... власного здоров'я	4,76 ± 1,42
2.2	... стосунків з близькими та рідними людьми	5,26 ± 1,36
2.2	... свого матеріально-фінансового благополуччя	4,46 ± 1,54
2.4	... свого професійного життя	4,44 ± 1,63
	(Е) Рівень значущості власного майбутнього у таких сферах:	
3.1	своє здоров'я	6,08 ± 1,26
3.2	свої стосунки з близькими та рідними людьми	6,02 ± 1,26
3.3	своє матеріально-фінансове благополуччя	5,82 ± 1,41
3.4	своє професійне життя	5,63 ± 1,50
	(К) Рівень гіпотетичного впливу на власне майбутнє у таких сферах:	
4.1	своє здоров'я	4,96 ± 1,34
4.2	свої стосунки з близькими та рідними людьми	5,27 ± 1,29
4.3	своє матеріально-фінансове благополуччя	4,77 ± 1,46
4.4	своє професійне життя	4,82 ± 1,51
	(П) Рівень свого реального впливу на власне майбутнє у таких сферах:	
5.1	своє здоров'я	4,58 ± 1,41
5.2	свої стосунки з близькими та рідними людьми	5,13 ± 1,33
5.3	своє матеріально-фінансове благополуччя	4,47 ± 1,45
5.4	своє професійне життя	4,48 ± 1,56
	(П) Міра активності використання вказаних способів впливу на своє майбутнє:	
6.1	власні зусилля (воля, власна праця/навчання)	5,26 ± 1,33
6.2	творчість, саморозвиток	4,80 ± 1,49
6.3	допомога близьких/рідних людей	4,79 ± 1,58
6.4	звернення до фахівців різного профілю (лікарі, психологи, юристи тощо)	3,85 ± 1,65
6.5	звернення до різних магічних практик, ворожок тощо	1,68 ± 1,40
6.6	звернення до церкви/Бога, очікування Божої допомоги	2,89 ± 1,99
6.7	допомога з боку впливових/багатих людей;	1,99 ± 1,49
6.8	допомога з боку громадських та благодійних організацій	2,17 ± 1,52
6.9	допомога з боку держави	2,19 ± 1,54
6.10	очікування «вдалого» моменту, випадку, долі	2,94 ± 1,78

Примітка: середній рівень визначався у діапазоні 5–6 балів.

нальних» способів впливу на власне майбутнє – звернення до церкви/Бога й очікування «вдалого» моменту, випадку, долі (напевно, це є наслідком поєднання у вибірці респондентів з різним типом особистості/світогляду).

Статеві відмінності (за результатами U-критерію Манна-Уїтні) зафіксовано лише в уявленнях про міру використання двох способів впливу на своє майбутнє (при $p \leq 0,05$): 1) власних зусиль (волі, власної праці/навчання) – обидва показники були в діапазоні середніх значень, але жінки давали дещо вищі показники (5,31 проти 4,98); 2) звернення до церкви/Бога, очікування Божої допомоги (було отримано досить

низькі показники, проте, у жінок вони виявилися вищими – 2,99 проти 2,35). Ймовірно, частина респонденток прагне до емансипації, самоствердження, демонстрації гендерної рівності, а іншій – властиві дещо більша конформність і релігійність порівняно з чоловіками. Інші аспекти образу Я-майбутнього виявилися не зумовленими чинником статі.

З певними складовими образу Я-майбутнього корелює **вік** досліджуваних. Отримано: 1) статистично вірогідні прямі кореляційні зв'язки за шкалами:

– рівень складнощів прогнозування власного здоров'я ($p \leq 0,01$);

– міра активності звернення до церкви/Бога, очікування Божої допомоги як способу впливу на власне майбутнє ($p \leq 0,01$);

2) обернені кореляції за шкалами:

– рівень оптимістичності уявлень про своє майбутнє здоров'я ($p \leq 0,01$), матеріально-фінансове благополуччя ($p \leq 0,01$), професійне життя ($p \leq 0,01$);

– рівень важливості власного майбутнього щодо матеріально-фінансового благополуччя ($p \leq 0,01$), професійного життя ($p \leq 0,01$);

– рівень власного гіпотетичного впливу на майбутнє здоров'я ($p \leq 0,01$), матеріально-фінансове благополуччя ($p \leq 0,01$), професійне життя ($p \leq 0,01$);

– міра активності використання творчості, саморозвитку ($p \leq 0,05$), звернення до магічних практик, ворожок ($p \leq 0,01$), звернення по допомогу до впливових/багатих людей ($p \leq 0,05$), держави ($p \leq 0,01$), очікування «вдалого» моменту, випадку, долі ($p \leq 0,01$) як способів впливу на власне майбутнє.-

Отже, старші за віком досліджувані вважають складнішим прогнозування свого здоров'я та частіше пов'язують Божу допомогу із впливом на власне майбутнє. Також вони песимістичніше уявляють своє майбутнє здоров'я, матеріально-фінансове благополуччя, професійне життя та дають нижчі оцінки рівню власних можливостей гіпотетично впливати на вказані аспекти; їм менш важливими видаються майбутні матеріальний добробут і професійне життя; вони менш активно використовують такі способи впливу на власне майбутнє, як: творчість, звернення до магії, впливових/багатих людей, допомогу держави та «вдалий» випадок. Вважаємо, що це може зумовлюватися й набутими з роками життєвим досвідом, мудрістю, і певною «віковою пасивністю».

На уявленнях про Я-майбутнє позначається й **рівень релігійності** респондентів. Зафіксовано:

– статистично вірогідні прямі кореляційні зв'язки за шкалами:

– рівень оптимістичності уявлень про свої стосунки з близькими та рідними ($p \leq 0,01$);

– рівень важливості власних стосунків з близькими та рідними ($p \leq 0,05$);

– міра активності звернення по допомогу до близьких і рідних людей ($p \leq 0,05$), звернення до церкви/Бога ($p \leq 0,01$), до громадських і благодійних організацій ($p \leq 0,05$) як способів впливу на власне майбутнє;

2) статистично вірогідні обернені кореляційні зв'язки за шкалами:

– рівень складнощів прогнозування свого професійного життя ($p \leq 0,05$);

– рівень важливості майбутнього матеріально-фінансового благополуччя ($p \leq 0,05$), професійного життя ($p \leq 0,05$).

Отже, чим вищий рівень релігійності опитаних, тим оптимістичнішими й важливішими вони уявляють власні стосунки з близьким / рідним оточенням, тим активніше звертаються по допомогу до нього, а також до Бога та громадських і благодійних організацій. Крім того, у більш релігійних респондентів менше труднощів викликає прогнозування свого майбутнього професійного життя, яке вони уявляють менш важливим. Не таким значущим у їхніх очах постає й майбутнє матеріально-фінансове благополуччя. На наш погляд, більша орієнтація та залежність високорелігійних респондентів від найближчого оточення, а також так званих «альтруїстично спрямованих» організацій та менша залежність від матеріальних чинників, роботи і кар'єри пояснюється розвиненими у них гуманістичними, духовними цінностями, що визначають соціально орієнтований і матеріально невибагливий спосіб життя.

Порівняння результатів між іншими соціально-демографічними групами (із застосуванням критерію Краскела-Уолліса) дало можливість виявити наявні достовірні відмінності в образі Я-майбутнього за рядом шкал. Зокрема, у **групах з різним місцем проживання** такі відмінності отримано за шкалами:

– рівень оптимістичності уявлень про власне майбутнє здоров'я ($p \leq 0,05$);

– рівень значущості свого здоров'я у майбутньому ($p \leq 0,05$);

– міра активності використання творчості/саморозвитку ($p \leq 0,05$), допомоги з боку громадських і благодійних організацій ($p \leq 0,001$), держави ($p \leq 0,05$) як способів впливу на своє майбутнє.

Констатуємо, що найоптимістичніші уявлення щодо власного майбутнього здоров'я мали «зовнішньо переміщені» респонденти (ЗПО), тоді як найменш оптимістичні – досліджувані зі статусом ВПО. Цікаво, що останнім власне майбутнє здоров'я видавалося й найменш значущим (на відміну від ЗПО, які вбачали його найбільш важливим серед трьох означених груп). Мабуть, такі результати можна пояснити більшою змогою зовнішніх мігрантів дбати про своє здоров'я та його збереження (через уникнення постійного стресу від воєнних дій на території вимушено залишеної ними рідної держави). Крім того, припускаємо, що спрацьовують усталені стереотипні

уявлення про найякіснішу західну медицину (особливо з боку тих, хто не планує повертатися на Батьківщину). Внутрішні переселенці продовжують так чи інакше відчувати стрес, депресію через прильоти, складне матеріальне становище тощо на новому, швидше за все тимчасовому, місці перебування; їх турбують сучасні тяжкі реалії та перш за все бажання вижити. Творчість, саморозвиток як один із засобів впливу на власне майбутнє найактивніше використовують внутрішні переселенці, найменше – зовнішні. Хоча різниця між тими, хто не залишав країну, і вимушеними зовнішніми мігрантами – неістотна. Напевно, для осіб зі статусом ВПО – це один зі способів зняти стрес через воєнні дії та своє хитке становище в нових життєвих умовах. Частини зовнішніх переселенців і громадян за постійним місцем проживання, гадаємо, не до творчості в реаліях «чужої» або ж «обстріляної та понівеченої» рідної країни. Також засвідчуємо, що внутрішньо переміщені особи найактивніше використовують допомогу громадських і благодійних організацій та держави, а найменше вдаються до неї «не переміщені» громадяни. Останнє є логічним, зважаючи на соціальний статус тих і інших (біженця та мешканця власної країни).

У групах з різною мовою повсякденного спілкування достовірні відмінності зафіксовані лише за двома шкалами (що дає змогу зробити висновок про незначну мовну зумовленість уявлень про Я-майбутнє): міра активності використання власних зусиль (воля, власна праця/навчання; $p \leq 0,05$) та творчості/саморозвитку ($p \leq 0,01$) як способів впливу на своє майбутнє.

Як показують результати, найактивніше зазначені способи, за власним зізнанням, використовують україномовні громадяни, тоді як російськомовні – вдаються до них найрідше. У тім числі це може бути пов'язано з приналежністю частини російськомовних респондентів до південного та східного регіонів з досі поширеною там радянською ментальністю (сподівання на допомогу держави, усталений, нормативно зумовлений, «шаблонний» спосіб життя, що не передбачає творчого елемента й т.ін.).

У групах з різним сімейним станом достовірні відмінності отримано за шкалами:

- рівень складнощів прогнозування власного здоров'я ($p \leq 0,001$);
- рівень оптимістичності уявлень про майбутнє здоров'я ($p \leq 0,001$);
- рівень важливості майбутнього у сфері професійного життя ($p \leq 0,001$);

- рівень власного гіпотетичного впливу на майбутнє здоров'я ($p \leq 0,001$), матеріально-фінансове благополуччя ($p \leq 0,001$), професійне життя ($p \leq 0,001$);

- рівень власного реального впливу на майбутні стосунки з близькими та рідними ($p \leq 0,05$);

- міра активності звернення до фахівців різного профілю (лікарів, психологів, юристів тощо; $p \leq 0,05$), різних магічних практик, ворожок ($p \leq 0,001$), церкви/Бога ($p \leq 0,001$), впливових/багатих людей ($p \leq 0,05$), держави ($p \leq 0,05$), очікування «вдалого» моменту, випадку, долі ($p \leq 0,01$) як способів впливу на власне майбутнє.

Найскладнішим прогнозування власного майбутнього здоров'я вбачається «несімейним» респондентам з дитиною / дітьми, а найлегшим – особам без сім'ї та дітей. Останні також найбільш оптимістично уявляють своє майбутнє здоров'я. А от досліджувані з власною сім'єю (партнером) і дітьми споглядають на це найменш оптимістично. Хоча між останніми й тими, хто не має власної сім'ї, але має дитину (дітей), та тими, що мають сім'ю (партнера), але є бездітними – різниця невелика. Гадаємо, що у несімейних і бездітних більше можливостей і часу дбати про власний фізичний і психічний стан, крім того, теоретично – дещо менше стресів, переживань. Найбільш важливим майбутнє професійне життя видається опитаним без власної сім'ї та дітей (припускаємо, що це своєрідна компенсація нереалізованості в сімейній сфері), а от найменш важливим – особам із власною сім'єю та дітьми. Останні, гадаємо, по-перше, частково вже могли визначитися з роботою та ступенем важливості для них кар'єри, а, по-друге, ставляться до сім'ї як до пріоритетнішої сфери життя. Найбільшу можливість гіпотетично впливати на власне здоров'я, матеріально-фінансове благополуччя й професійне життя вбачають респонденти без власної сім'ї (партнера), дітей, а найменшу – ті, що не мають сім'ї, але мають дитину (дітей). Припускаємо, що наявність дітей певним чином обмежує свободу людини й позначається на її способі життя, статках, професійній реалізації тощо. Найбільшу можливість реального впливу на свої стосунки з близькими та рідними відзначають громадяни, що не мають власної сім'ї (партнера), але мають дитину (дітей), а найменшу – ті, хто має власну сім'ю (партнера), але не має дітей. Можливо, сімейні люди реальніше розуміють специфіку міжособистісного спілкування, її зумовленість не лише власними спонуканнями, але й впливом зовнішніх обставин. Хоча цікаво, що,

різниця в показниках груп сімейних бездітних і несімейних бездітних – невелика.

Стосовно способів впливу на своє майбутнє, найактивніше до фахівців різного профілю звертаються бездітні сімейні особи. Найрідше до цього способу вдаються респонденти без власної сім'ї (партнера), але з дитиною. Можливо, останнім це «не по кишені», тоді як перші теоретично можуть собі дозволити більше витрат. Однак, дивує, що між несімейними бездітними та сімейними респондентами з дітьми різниця за показниками неістотна. Найбільше покладаються на долю, вдаються до різних магічних практик і розраховують на допомогу впливових/багатих людей несімейні респонденти з дітьми, а найменшою мірою – сімейні з дітьми. Тут на наш погляд мова йде про різну міру відчуття власної відповідальності (цілком логічно, що в одружених з дітьми вона вища), а також, можливо, – про відчуття меншої захищеності самотніх з дітьми. Допомогу з боку держави найактивніше використовують несімейні, бездітні досліджувані, а найменше – особи з сім'єю (партнером) та дитиною. Напевно, перші таким чином прагнуть «стати на ноги», утвердитися в житті, а другі, зважаючи на вище згаданий обов'язок перед сім'єю, звикли більше покладатися на себе. Зазначимо, що між сімейними й несімейними з дітьми та сімейними без дітей відмінність у показниках несуттєва.

Висновки. З-поміж складових образу Я-майбутнього найбільше складнощів у загальній вибірці викликає прогнозування власного матеріально-фінансового благополуччя, а найменше – стосунків з близькими та рідними. Причому ці стосунки досліджувані оцінюють найоптимістичніше порівняно з іншими аспектами

Я-майбутнього, тоді як своє майбутнє професійне життя та матеріально-фінансове благополуччя – найпесимістичніше. Рівень значущості Я-майбутнього за всіма досліджуваними аспектами респонденти оцінюють посередньо. Власну гіпотетичну та реальну спроможність впливати на майбутні стосунки з близькими й рідними опитані громадяни оцінюють найвище, а можливість визначати матеріально-фінансове й професійне (останнє стосується оцінок лише реального впливу) життя – найнижче. Серед способів впливу на Я-майбутнє досліджувані найактивніше використовують власні зусилля, а найрідше звертаються до різних магічних практик, ворожок тощо.

Серед соціально-демографічних чинників найбільшою мірою з образом Я-майбутнього пов'язані вік та сімейний статус респондентів. Вік так чи інакше корелює з усіма компонентами (когнітивним, емоційним, поведінковим) уявлень про майбутнє, тоді як когнітивні та поведінкові складові зумовлюються сімейним станом респондентів. Дещо менше зазначені уявлення пов'язані з рівнем релігійності та місцем перебування опитаних. З показником релігійності корелюють переважно емоційні компоненти Я-майбутнього, а от із місцем перебування пов'язані окремі поведінкові та емоційні компоненти. Найменшою мірою уявлення про власне майбутнє (лише окремі поведінкові компоненти їх) зумовлені статтю та мовою повсякденного спілкування українців.

Перспективними видаються подальші дослідження інших соціально-демографічних чинників, зокрема територіальних (порівняння уявлень мешканців південно-східних регіонів України, що знаходяться в епіцентрі бойових дій, з іншими регіонами, де відсутні бої).

Список літератури:

1. Добриніна І. В. Індивідуально-психологічні репрезентації особистістю образу світу майбутнього: дис... доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія». Одеса, 2023. 213 с.
2. Добриніна І. В., Кременчуцька М. К. Образ майбутнього: конструювання та репрезентація. *Психологія та соціальна робота*. 2020. Вип. 2 (52). С. 84–95.
3. Попович І. С. Психологічні виміри соціальних очікувань особистості: монографія. Херсон, 2017. 504 с.

Drozdova M.A. SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS OF CITIZENS' REPRESENTATIONS ABOUT THEIR FUTURE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article presents the results of an online study of socio-demographic factors of representations about one's future among different categories of Ukrainian citizens in the conditions of the Russian-Ukrainian war. The study was conducted at the beginning of 2024 among 572 people aged 18–83 (on average – 35.6 y.o.; the vast majority were women). An author's questionnaire with scaling elements was used. It was found that in the general sample, in the image of the self-future, the most difficulties are predicting one's material and financial well-being, and the least – relations with relatives and friends. The respondents are the most optimistic about these relationships, while they are the most pessimistic about their future professional life and

financial well-being. The level of importance of the self-future in all aspects was assessed by the respondents as average. Respondents gave their hypothetical and real ability to influence future relationships with their close environment the highest scores, while the ability to determine their financial and professional life (the latter only at the level of real influence) was rated the lowest. Among the ways of influencing the self-future, the most active are one's own efforts, and the least frequent are the use of various magical practices and fortune-tellers. Among the socio-demographic factors, age (it somehow correlated with cognitive, emotional, and behavioral components) and family status (it determines the cognitive and behavioral components) of the respondents are most closely related to the image of the self-future. To a lesser extent, these representations are connected to the level of religiosity (mainly emotional components of the self-future correlate with it) and place of residence (separate behavioral and emotional components are associated with it) of the interviewees. To the least extent, the representations (only certain behavioral components) about one's future are determined by gender and the language of everyday communication of Ukrainians.

Key words: *representations, image of the self-future, socio-demographic factors, war, Ukrainian citizens.*